

Спеціалізованій вченій раді К 64.051.30
у Харківському національному університеті
імені В. Н. Каразіна
(61022, м. Харків, майдан Свободи, 4)

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Колеснік Галини Ростиславівни **«Функціональне призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні»**, яку подано на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Обрана здобувачем тема дисертації є актуальною з огляду на необхідність забезпечення точного і неухильного виконання законів у досудовому розслідуванні, досягнення стабільного і ефективного розкриття кожного кримінального правопорушення, а також недопущення безпідставного обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження. Разом з тим, наглядово-контрольна система досудового кримінального провадження не є досконалою, про що свідчать численні скарги учасників провадження щодо порушення прав особи на цій стадії, а також низька якість досудового розслідування кримінальних правопорушень. Відтак набуває значення проведення спеціальних правових досліджень з окреслених питань. Одним з таких досліджень, у якому на рівні самостійної кваліфікаційної наукової праці розглядаються проблеми функціонального призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні, є рецензована дисертація Колеснік Галини Ростиславівни.

Отже, наведена дисертантом аргументація актуальності теми роботи не викликає сумнівів. Попри наявність значної кількості наукових робіт, присвячених функціональному аналізу наглядової і контрольних видів діяльності у досудовій стадії кримінального провадження, ці наукові знання

не є повністю систематизованими. Тому дослідження, предмет якого складають кримінальні процесуальні функції прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю, що здійснюються у досудовому розслідуванні, є важливим і своєчасним для юридичної науки в цілому, і теорії кримінального процесу зокрема.

Про важливе наукове і соціальне значення дисертації також свідчить зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації визначено відповідно до комплексної наукової програми «Основні напрямки реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, наказу МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років». Дисертацію виконано у межах науково-дослідної теми кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Комплексні дослідження проблем злочинності та окремих видів злочинів на основі верховенства права» (номер державної реєстрації 0116U000916). Тему роботи затверджено вченою радою юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна 19 травня 2016 року (протокол № 11).

Звертає на себе увагу загалом продумана структура роботи. Автором шляхом сходження від загального до конкретного було послідовно розглянуто концептуальні основи нагляду і контролю у досудовому розслідуванні (Розділ 1 дисертації), від яких вона зуміла перейти до аналізу процесуального порядку реалізації наглядової і контрольних функцій у досудовому розслідуванні (Розділ 2). Базуючись на цьому надійному підґрунті, у Розділі 3 дисертації здобувач змогла сформулювати основні напрямки подальшого удосконалення наглядової і контрольних функцій у досудовому розслідуванні. Завдяки цьому дисертант зуміла успішно досягти

мети дослідження і здійснити теоретичне осмислення місця і ролі наглядової та контрольних функцій у досудовому розслідуванні, визначити основні проблеми, пов'язані з їх реалізацією, а також окреслити напрямки їх подальшого наукового та законодавчого вдосконалення.

Поряд з цим, можна прийти до висновку, що в процесі роботи над дисертацією здобувач виконала і сформульовані нею завдання дослідження, зокрема: визначила сутність та місце досудового розслідування у сучасному кримінальному провадженні; з'ясувала зміст і призначення наглядової та контрольних функцій, що виконуються у досудовому розслідуванні; висвітлила основні процесуальні форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень; визначила особливості реалізації відомчої контрольної функції керівником органу досудового розслідування; охарактеризувала процесуальний порядок реалізації судово-контрольної діяльності слідчим суддею тощо. Обрані дисертантом аспекти дослідження дозволяють якнайширше охопити проблеми нагляду і контролю у досудовому розслідуванні і творчо пов'язати їх з актуальними проблемами і перспективними напрямками реформування як інститутів кримінального провадження, так і прокурорської, судової і слідчої систем нашої держави.

Переконливість і достовірність отриманих результатів забезпечила ґрунтовна теоретична, нормативна і емпірична база дисертації, завдяки яким автор дослідила найдрібніші деталі функціонального призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні. Зокрема, варто схвально оцінити емпіричну базу дослідження, яку складають офіційно опубліковані матеріали практики діяльності судів та органів прокуратури, статистичні матеріали, довідкові видання, результати опитування 140 респондентів (прокурорів, керівників органів досудового розслідування, слідчих суддів).

Слід звернути увагу на методи дослідження, якими оперувала автор у своїй роботі. Так, крім загального діалектичного метода, за допомогою якого розглянуто функціональні аспекти наглядової і контрольної діяльності у

досудовому розслідуванні у їх розвитку, у дисертації використано широкий спектр сучасних методів наукового пізнання: системно-структурний, системно-функціональний, сходження від абстрактного до конкретного, логіко-семантичний, формально-юридичний, формально-логічний, соціологічний та статистичний методи. Завдяки правильно обраній методології дослідження здобувач змогла достатньо повно з'ясувати проблемні положення щодо прокурорського нагляду, відомчого і судового контролю у досудовому розслідуванні, запропонувала додаткову аргументацію із зазначених питань, нові підходи та авторське бачення шляхів подальшого удосконалення законодавчої бази щодо їх врегулювання.

Беззаперечним здобутком дисертанта є детальна характеристика призначення й правової регламентації наглядової і контрольних видів діяльності у досудовому розслідуванні, наведена в підрозділі 1.3. дисертації. Автор слушно звернула увагу на те, що законодавець залишив кримінальні процесуальні терміни «прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні», «відомчий контроль у досудовому розслідуванні», «судовий контроль у досудовому розслідуванні» невизначеними, що веде до неоднакового їх розуміння практичними працівниками і знижує ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень (с. 58). Намагаючись подолати цю законодавчу прогалину, дисертант формулює авторські дефініції цих термінів і пропонує закріпити їх нормативно у ст. 3 КПК України (пункт 1 Висновків дисертації). Хоча запропоновані здобувачем формулювання видаються надто складними і затеоретизованими для впровадження у законодавство (наприклад, визначення прокурорського нагляду у досудовому розслідуванні як «однієї з основних зовнішніх функцій органів прокуратури...», судового контролю – як «додаткової, зовнішньої функції судових органів...» тощо), проте вони безперечно мають цінність для юридичної науки і заслуговують на схвалення і підтримку.

У рецензованій роботі було послідовно і системно досліджено процесуальний статус та повноваження по реалізації функцій нагляду та

контролю прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого судді (Розділ 2 дисертації), а також сформульовані наукові пропозиції по їх удосконаленню (Розділ 3). Саме у цій площині автором отримані найбільш цікаві наукові результати, які мають новизну та викликають значний науковий інтерес.

Так, проаналізувавши місце нагляду за додержанням законів у системі інших функцій прокурора, що виконуються ним у досудовому розслідуванні, автор звернула увагу на проблеми визначення об'єктів прокурорського нагляду у досудовому розслідуванні. У своїй дисертації вона аргументувала, що прокурорський нагляд повинен здійснюватися за виконанням законів не лише органами досудового розслідування, а й іншими учасниками цієї стадії кримінального провадження. Розуміючи всю дискусійність подібного висновку, викликану неможливістю поширення владно-розпорядчих повноважень прокурора на осіб, які реалізують у кримінальному провадженні свої приватні інтереси, дисертант обґрунтовує, що нагляд за органами досудового розслідування прокурор здійснює у формі процесуального керівництва, а за виконанням законів іншими суб'єктами (підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, заявником, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та ін.) – у суто спостережно-відслідковуючій формі (с. 83-84). Таким чином, автор формулює власну науково аргументовану позицію у багаторічній науковій дискусії щодо меж і об'єктів прокурорського нагляду у досудовому розслідуванні.

Розглядаючи здійснення відомчого контролю у досудовому розслідуванні з боку керівника органу досудового розслідування, дисертант аналізує його відмінності від прокурорського нагляду, й аргументує тезу щодо того, що зовнішній процесуальний прокурорський нагляд за додержанням законів органами досудового розслідування і внутрішньовідомчий організаційно-управлінський контроль, що здійснюється керівниками органів досудового розслідування, – це різні за змістом і своєю спрямованістю види діяльності (с. 108). Разом з тим, автор слушно звертає

увагу на законодавчу прогалину у вирішенні питання щодо того, чи розповсюджуються наглядові повноваження прокурора на організаційні і контрольні рішення та вказівки керівника органу досудового розслідування, і формулює пропозиції щодо її заповнення (с. 118-119). Таким чином, у своїй роботі здобувач формулює цілісну концепцію взаємодоповнення прокурорського нагляду і відомчого контролю у досудовому розслідуванні.

Не меншу увагу автор приділяє і проблемам судового контролю у досудовому розслідуванні. На основі порівняльного аналізу судового контролю і прокурорського нагляду, проведеного на с. 124-126, дисертант формулює відмінності цих інститутів, проте не протиставляє їх, як це роблять деякі науковці, а займає зважену позицію щодо необхідності паралельного здійснення цих видів кримінальної процесуальної діяльності, які в підсумку слугують зростанню надійності системи забезпечення гарантій прав людини на стадії досудового розслідування. Разом з тим, здобувач звертає увагу на «слабкі місця» судового контролю, до яких, зокрема, відноситься те, що контрольна діяльність слідчого судді носить епізодичний і обмежений за обсягом характер і реалізується не за його власною ініціативою. З огляду на це, формулюється обґрунтований висновок, що при внесенні змін і доповнень до КПК України судово-контрольна діяльність вже не може розширюватися, бо це може зруйнувати кримінальне провадження, побудоване на стадійно-ревізійних засадах (с. 135).

Позитивним аспектом дослідження є й те, що в його процесі дисертант приділяє значну увагу конкретним проблемам реалізації наглядової і контрольної діяльності у досудовому розслідуванні, а також формулюванням пропозицій щодо їх розв'язання. Так, наприклад, розглядаючи проблеми здійснення прокурором наданих йому у досудовому розслідуванні повноважень, дисертант критикує запровадження до кримінальної процесуальної діяльності таких неприродних для неї суто організаційно-управлінських форм керівництва як «погодження» та «затвердження», що, на її думку, є специфічною компенсацією недостатності

прокурорських кримінальних процесуальних повноважень у досудовому розслідуванні (с. 143-146). Тож пропонується передбачити суто процесуальні засоби реалізації прокурором повноважень у кримінальному провадженні.

Поряд з цим, автор звертає увагу на актуальну проблему перенавантаження слідчих (с. 115). Очевидно, що надмірне навантаження на слідчих, яке за статистичними даними у минулому році складало в середньому 280 розслідуваних проваджень на одного слідчого поліції, веде до зниження результативності їх роботи, формального ставлення до виконання покладених на них обов'язків, а також призводить до зниження престижності професії слідчого внаслідок значних фізичних і психологічних навантажень. З огляду на це, видаються логічними й обґрунтованими сформульовані дисертантом пропозиції чітко визначити річну норму навантаження на одного слідчого за кількістю розслідуваних кримінальних правопорушень та встановити необхідну кількість слідчих у штаті для кожного слідчого підрозділу, що забезпечить успішне розслідування кримінальних правопорушень.

Крім розглянутих вище положень, у роботі містяться й інші висновки, пропозиції та рекомендації, які в сукупності і забезпечують належний рівень наукової новизни дисертації.

Основні положення та висновки дослідження опубліковані у семи наукових статтях, зокрема, у фахових виданнях «Форум права», «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна», «Закон и жизнь» (Республіка Молдова), а також у трьох тезах наукових доповідей на конференціях. Результати дисертації отримали належну апробацію, зокрема розглядалися й обговорювалися на засіданнях кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, були оприлюднені під час виступів на трьох науково-практичних конференціях, а також підтверджені актом впровадження у навчальний процес юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 11 вересня 2017 р.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог, затверджених Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40. Відповідає встановленим вимогам і оформлення автореферату дисертації. Текст автореферату коректно і повно відображає зміст основних положень дисертації.

Звертаючи увагу на позитивні моменти дисертаційної роботи Колеснік Г. Р., разом з тим необхідно вказати і на наявність дискусійних чи таких, що потребують додаткової аргументації положень. До них, насамперед, слід віднести наступні положення:

1). Викликає сумніви необхідність детального розгляду загальних положень досудового розслідування та характеристики принципів верховенства права і законності, яке проводиться у підрозділах 1.1 та 1.2 на 30 сторінках дисертації. Ці питання мають загальний характер, вони достатньо повно розроблені попередниками і не мають безпосереднього відношення до досліджуваної проблеми, тому, на наш погляд, не потребують такого розгорнутого аналізу.

2). Видається спірним сформульований автором висновок щодо того, що функціональне призначення прокурорського нагляду, відомчого і судового контролю у досудовому розслідуванні полягає у забезпеченні виконання всіх вимог принципів верховенства права і законності під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень (пункт 2 Висновків дисертації). На погляд офіційного опонента, обмеження функціонального призначення цих видів кримінальної процесуальної діяльності лише забезпеченням верховенства права і законності є необґрунтованим (які, до речі, визначаються законодавцем як «засади», а не «принципи» кримінального провадження). Главою 2 КПК України визначено достатньо широкий перелік засад кримінального провадження, який не є вичерпним. Очевидно, що прокурорський нагляд, відомчий і судовий контроль у досудовому розслідуванні мають забезпечувати реалізацію не тільки засад верховенства права і законності, а й всіх інших засад кримінального провадження, які діють на цій стадії. Для прикладу, проведення досудового розслідування у розумні

строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (ч. 2 ст. 28 КПК); реалізацію засади публічності забезпечують слідчий і прокурор (ст. 25 КПК); забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого чи прокурора у досудовому розслідуванні (ст. 24 КПК) реалізується за допомогою судового контролю тощо.

3). В процесі дослідження автор торкнулася важливої проблеми щодо автоматичного внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей, які не містять достовірних даних про вчинення кримінального правопорушення (с. 100-101). У зв'язку з цим вона вказує, що «відновлення необґрунтовано ліквідованої досудової стадії під назвою «порушення кримінальної справи» є нагальною вимогою часу». Однак вказана пропозиція, на жаль, не отримала достатнього обґрунтування і наступного розвитку у дисертації. З огляду на це, видається, що під час публічного захисту варто навести додаткову аргументацію щодо цього питання, яке на сьогодні є одним із найбільш дискусійних у науці й практиці кримінального процесу.

4). Не зважаючи на загалом достатню кількість наукових джерел, використаних у дисертації (загалом 294 найменування), автором залишено поза увагою роботи багатьох провідних фахівців у сфері предмету дослідження. Особливо дивним виглядає відсутність посилань у тексті дисертації на роботи деяких дослідників, згаданих самим здобувачем у вступі при характеристиці наукової розробки теми дослідження, а саме: М. В. Косюти, О. М. Толочка, О. М. Литвака, Г. К. Кожевнікова, А. В. Лапкіна, О. В. Бауліна та ін.

5). У тексті дисертації не аналізуються деякі важливі відомчі акти, які регламентують правовідносини у сфері нагляду та контролю у досудовому розслідуванні. Так, доцільним було б використання автором положень наказу Генерального прокурора № 4 гн від 19.12.2012 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні», Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС від 06.11.2015

№ 1377, спільного наказу МВС України та Мініюсту України від 26.03.2013 № 289/540/5 «Про заходи стосовно дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та при обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу - тримання під вартою під час кримінального провадження» та ін. Вбачається, що опрацювання цих та інших відомчих актів, а також методичних рекомендацій органів прокуратури, інформаційних листів Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ збагатило б дисертацію цінним емпіричним матеріалом та наблизило б її до потреб правозастосовної практики.

Наведені зауваження здебільшого носять дискусійний характер і не знижують загалом високу оцінку дисертації Г. Р. Колеснік.

Як остаточний висновок слід зазначити, що дисертація Колеснік Галини Ростиставівни є самостійною і кваліфікаційною науковою працею, в якій містяться нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують наукове завдання щодо здійснення теоретичного осмислення місця і ролі наглядової та контрольних функцій у досудовому розслідуванні, визначення основних проблем, пов'язаних з їх реалізацією, а також окреслення напрямків їх подальшого наукового та законодавчого вдосконалення, котре має істотне значення для науки кримінального процесу. За змістом і обсягом дисертація відповідає вимогам пунктів 9 та 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Колеснік Галина Ростиставівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність».

Доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

В. І. Маринів

Підпис доц. Маринів В. І.
засвідчую
Вчений секретар

Л. В. Плева